

Geloof

Guido de Bruin
adviseur identiteit Verus

Geloof als 'vertrouwensavontuur'

De weg van de pelgrim als beeld voor goed confessioneel onderwijs

Minimal identity

'Aan de term religie hecht ik niet zo, maar ik wil het woord 'geloof' graag behouden', schrijft de protestantse theoloog Frits de Lange in zijn boek *Heilige onrust*. 'We hebben geloof ongeloflijk hard nodig in cynische tijden als de onze.'⁹

Bij De Lange betekent geloof niet langer het onderschrijven van allerlei dogma's en geloofswaarheden. Hij gebruikt de pelgrim als metafoor voor een hedendaags geloof dat niet meer (maar zeker ook niet minder) is dan een 'hartstochtelijk verlangen naar een ander, beter, voller, echter leven' (De Lange, 51). Dat verlangen zet mensen in beweging en maakt hen tot 'post-religieuze' pelgrims.

Geloof in deze betekenis is de kern van wat De Lange zijn '*minimal theology*' noemt (De Lange, 25). In zijn spoor betoog ik dat geloof in deze zin de kern is van de '*minimal identity*' van goed hedendaags katholiek en christelijk onderwijs. En voeg ik daaraan toe, geïnspireerd door de Vlaamse katholieke theoloog

9. Frits de Lange, *Heilige onrust. Een pelgrimage naar het hart van religie*, Utrecht: Ten Have, 2017, 25.

Peter Schmidt¹⁰ (die zich ook bedient van de pelgrimsmetafoer), dat het Bijbelse 'geloofsverhaal' bij uitstek een plaats heeft in zo'n *minimal identity*.

Eén enkel woord

Eerst maar eens dat woord geloof. De Lange houdt eraan vast, maar ik spreek liever over vertrouwen. Ik merk, zeker bij niet-gelovige jongeren, dat het woord 'geloof' voor velen vooral betekent dat je allerlei ongelooflijke dingen voor waar moet aannemen en heel veel niet mag. Zeker Bijbels gezien drukt het woord 'geloof' eerder vertrouwen uit: het vertrouwen dat je als mens gewild en gekend bent, dat je ertoe doet en dat je leven waardevol is, ongeacht het verloop.

De Duitse katholieke theoloog Eugen Drewermann wijst erop dat het woord 'geloof' in leerstellige zin in het Hebreeuws en Aramees, de taal van Jezus, niet voorkomt. Hij pleit er dan ook voor het Griekse woord πίστις in het Nieuwe Testament consequent met 'vertrouwen' te vertalen. 'Hoe zou het zijn als het gehele kerkgebonden christendom erdoor zou 'omkeren' van het dogmatische naar het existentiële, van geloof naar vertrouwen? Eén enkel woord - en alles zou anders zijn!'¹¹

10. Peter Schmidt, 'Pilgrimage', Oecumenelezing Raad van Kerken in Nederland, 2015, www.raadvankerken.nl/pagina/3224/peter_schmidt_over_pilgrimage, in verkorte vorm gepubliceerd in *Benedictijns Tijdschrift* 2015/2, 76-93.

11. Eugen Drewermann, *Die Apostelgeschichte. Wege zur Menschlichkeit*, Ostfildern: Patmos Verlag, 2011, 37-38.

Op weg helpen

Katholieke en christelijke scholen zijn geen kerken en zijn dus niet (alleen) bedoeld voor geloofsonderricht, ook al hebben zij de vrijheid van onderwijs vaak smal opgevat als 'ruimte voor godsdienstonderwijs vanuit de eigen confessionele overtuiging.'¹² Zeker in een tijd waarin leerlingen, studenten en leraren zich steeds minder vanzelfsprekend verbonden voelen met de christelijke traditie, is dat een te smalle opvatting.

Bij goed christelijk en katholiek onderwijs past vandaag de dag het woord vertrouwen dan ook beter dan het woord geloof. 'Wij zullen scholen bouwen waar men Gods wegen leert', kon het christelijk onderwijs in 1898 nog zingen in zijn strijdlid voor koningin Wilhelmina.¹³ Nu zullen veel katholieke en christelijke scholen hun eigenheid eerder pedagogisch omschrijven als het op weg helpen van jonge mensen in het leven, daarbij geïnspireerd door noties uit de christelijke traditie. Of in soortgelijke bewoordingen.

Op weg helpen, dat is eigenlijk wel een mooie omschrijving van wat scholen te doen staat. Ze sluit bovendien aan op de metafoer van de pelgrim die De Lange en Schmidt gebruiken voor hedendaags geloven en kerk-zijn. Geloven is in hun optiek: een weg van vertrouwen gaan. Het is volgens mij ook een met centrale noties uit de christelijke traditie geladen metafoer die

12. Govert Buijs, 'Van wie is de school? Christelijk onderwijs tussen staat, markt en samenleving', in: *Van deze tijd. Maatschappelijke veranderingen en christelijk onderwijs*, Woerden: Stichting Steunfonds Christelijk Onderwijs, 2014, 19.

13. In: Wim de Jong, *Heer & meester. Vrijheid van onderwijs 1917-2017*, Woerden: Verus, 2017, 24.

een perspectief kan bieden op goed hedendaags confessioneel onderwijs.

Een aantal aspecten van deze metafoer belicht ik hieronder met het oog op hun betekenis voor wat scholen hun leerlingen en studenten meegeven, voor samenleven in de schoolgemeenschap en voor de profilering van confessioneel onderwijs. Met het woord vertrouwen als rode draad.

Geroepen zijn

‘Het doel van de christelijke school is leerlingen te helpen ontdekken wat hun roeping is’, aldus de historicus James Kennedy¹⁴.

Roeping is, zo citeert hij de Amerikaanse theoloog Frederick Buechner, ‘de plaats waar je diepste verlangens en de diepste noden van de wereld elkaar ontmoeten.’

Dat behelst uiteraard veel meer dan begeleiding bij beroepskeuze. Goed onderwijs helpt leerlingen om zich te bezinnen op vragen als: wat zijn mijn diepste verlangens, hoe wil en kan ik van betekenis zijn, wat heeft de wereld, die ik voor ogen heb, van mij nodig?

Om dat te kunnen doen, is het zaak dat ook leraren, schoolleiders en bestuurders zich geregeld afvragen waartoe zij geroepen zijn en waartoe de school geroepen is. Dat vraagt van allen in de schoolgemeenschap ook dat zij zich oefenen in ‘onderscheiding der geesten’. Op welke roepstem stellen wij ons vertrouwen? Op

14. www.verus.nl/nieuws/prof-james-kennedy-christelijk-onderwijs-als-creatieve-minderheid.

die van de economie, die van de status quo, die van fatsoenlijk burgerschap, of die van een zich openende toekomst van vreedzaam samenleven? En waarin horen wij de stem van een God die ons nieuwe, ongedachte wegen wijst?

Op weg gaan en loslaten

Als een pelgrim de stem van het 'verlangen naar ik-weet-niet-wat' (De Lange, 51) heeft gehoord, gaat hij op pad. Hij trekt weg uit zijn veilige en vertrouwde omgeving om zich toe te vertrouwen aan de weg. Dat betekent dat hij gaandeweg afstand neemt van wat hem altijd houvast heeft geboden, inclusief het beeld dat hij van zichzelf, zijn medemensen en God heeft ontwikkeld. Alleen zo kan hij zich steeds weer open stellen voor de toekomst die zich ontvouwt.

De Lange noemt de pelgrimage daarom 'een soort spirituele cultuurkritiek'. Terwijl de neoliberale burger van zijn leven een project maakt, betwijfelt de pelgrim de hele opzet. Lopen is afzien – ook van de pretentie iemand te zijn. (...) Je bent voor de duur van de reis verlost van het idee dat je van jezelf iemand moet maken' (De Lange, 55).

Als leven in die zin pelgrimeren is, wat betekent het dan dat katholieke en christelijke scholen leerlingen en studenten helpen hun identiteit te ontwikkelen? Hoe leren wij hun om het houvast van hun zelfbeeld steeds weer te bevragen? En durven wij als scholen op weg te gaan zonder het houvast van dichtgetimmerde identiteitsdocumenten? Kunnen wij toe met een 'minimal identity'?

Dat alles vraagt allereerst het cultiveren van vertrouwen, op zijn minst het vertrouwen dat de tocht de moeite waard is, ook al blijkt de bestemming van 'een ander, mooier, waarachtiger,

rechtvaardiger, vrediger leven' (De Lange, 51) niet binnen handbereik te zijn. Maar fundamenteeler nog is het vertrouwen waardoor je op weg durft te gaan en durft los te laten, het vertrouwen dat je, wat er ook gebeurt, bemind en gedragen wordt. De Lange stipt het slechts even aan, als hij Augustinus aanhaalt: 'Heel zijn theologie is geworteld in de ervaring dat je niet iets van jezelf hoeft te maken; je vindt jezelf als er van je gehouden wordt' (De Lange, 69).

Samen op weg

Een pelgrim reist alleen, maar leeft van de ontmoetingen die hem onderweg gegeven worden. Het zijn bemoedigende, hartverwarmende, lastige en ontregelende ontmoetingen met medemensen en (in hen) wellicht met God. Het zijn ontmoetingen waarin je elkaar herkent als mensen van de weg die allemaal zoeken, verdwalen, een spoor vinden en dat weer verlaten. Niemand *weet* de weg.

Hoe zou het zijn als we leerlingen en studenten leren om de ander zó tegemoet te treden, open en kwetsbaar, en als we dat in de schoolgemeenschap met elkaar oefenen? Hoe laten we in de school ontmoetingen gebeuren die spannend en ontregelend zijn? Hoe oefenen we het vertrouwen dat daarvoor nodig is, allereerst het vertrouwen in elkaars goede bedoelingen, hoe vaak dat ook wordt beschaamd?

Steeds weer op weg gaan

De reis is de bestemming: het klinkt als een cliché maar is voor veel pelgrims geleefde waarheid. Wie leeft als een pelgrim, weet dat elke bestemming een plaats is waaruit hij ooit weer zal wegtrekken. Een school die zich door het beeld van pelgrim laat inspireren, weet niet precies waarop ze leerlingen voorbereidt.

Ze weet wel wat ze leerlingen wil meegeven voor de reis naar een toekomst die ze mede gaan vormgeven, voor een leven van wegtrekken, aankomen en weer opbreken, voor een 'vertrouwensavontuur' (Schmidt, 78).

Vertrouwensverhalen voor onderweg

Waarmee rust je als school jonge mensen toe voor dat vertrouwensavontuur? Schmidt wijst op de schat aan verhalen in de Bijbelse traditie die precies daarover gaan. 'Van Genesis tot Apocalyps lijkt de Bijbel één lang verhaal van mensen die uit hun veilige thuis gehaald worden en wegtrekken, op een andere plek aankomen waar ze zich installeren en zich definitief thuis wanen, maar waar zij weer uit weggehaald worden om weer verder te trekken. Eventueel keren ze terug, maar wel grondig veranderd' (Schmidt, 76).

Goed confessioneel onderwijs kan niet zonder het vertellen, samen overwegen, herkauwen, spelen en vieren van verhalen als deze:

- *Verhalen van Abraham*, over zijn hardnekkig oefenen in het vertrouwen op een onwaarschijnlijke belofte, over zijn 'wegtrekken uit zijn vertrouwde beeld van wie en wat God was, wegtrekken uit zijn voorstelling van hoe Gods zegen hem te beurt zou vallen' (Schmidt, 78)
- *Verhalen van uittocht*, over de mogelijkheid van bevrijding uit wat ons gevangen houdt, over 'de moeizame uittocht uit het vertrouwde (het vertrouwd religieuze!) om in te stappen in de leegte en de verzoeking van de woestijn' (Schmidt, 80), over wat ervoor nodig is om *samen* die tocht door de woestijn te maken.

- *Verhalen van koningen en profeten*, over de ruwe versterking van het vertrouwen op zekere politieke macht, nationale identiteit en goddelijke zegen.
- *Verhalen van Jezus van Nazareth*, over die ene mens die zich – tot het uiterste – door niets anders liet leiden dan de liefde van God en zich daarom niet hoefde vast te klampen aan zijn ‘identiteit’, maatschappelijke positie, autoriteit, prestaties of zelfbeeld.
- *Verhalen van Paulus*, over de man die losgerukt werd uit zijn fundamentalisme, om ‘op te staan tot een nieuw en ander leven, radicaal veranderd, radicaal arm aan godsvoorstellingen, radicaal open voor de enige Thora die God echt wil, die van de agapè voor de broeder en zuster (Schmidt, 83).

Gelukkig de jonge mensen die door goede scholen zijn toegerust voor hun vertrouwensavontuur.